

Τα λεμφικά αγγεία και η λέμφο στα έντυπα ελληνικά βιβλία της προεπαναστατικής εποχής (τέλος 18^{ου} και αρχές 19^{ου} αι.)

Δ. Καραμπερόπουλος, Μ. Καραμάνου, Γ. Ανδρούτσος
Εργαστήριο Ιστορίας της Ιατρικής, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών

Ανακοίνωση στο 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ελληνικής Λεμφολογικής Εταιρείας, «Η Λεμφολογία στην Ελλάδα», 9-10 Μαΐου 2014 στο Αμφιθέατρο του 251 ΓΝΑ

Η διερεύνηση των εντύπων ελληνικών βιβλίων που εκδόθηκαν κατά το τέλος του 18^{ου} αι. και αρχές 19^{ου} αι. έδειξε ότι καταχωρίζονται αναφορές στα λεμφικά αγγεία και το περιεχόμενό τους τη λέμφο.

Πρώτη αναφορά γίνεται από τον ιατρό Κωνσταντίνο Μιχαήλ το 1785, ο οποίος μετέφρασε το βιβλίο του διάσημου τότε ιατρού της Λωζάνης Τισσώ *«Εγχειρίδιον περί της των πεπαιδευμένων τε και άλλων ανθρώπων υγείας»* και όπου σημειώνει ότι η *«λύμφο»*, όπως αποκαλεί τη λέμφο, είναι *«ένας χυλός υδατώδης, πολλά δε θρεπτικός, όστις εμπεριέχεται εις λεπτά, και διαφανή δοχεία εν παντί μικρώ μέρει του σώματος κείμενα, τα οποία και λυμφατικά σκεύη παρά των ανατόμων ονομάζονται»*.

Λίγα χρόνια αργότερα το 1794 ο ιατρός Ιωάννης Νικολίδης στο βιβλίο του για τη σύφιλη, που αποτελεί το πρώτο στα ελληνικά βιβλία Αφροδισιολογίας, με τίτλο *«Ερμηνεία περί του πώς πρέπει να θεραπεύεται το γαλλικόν πάθος ήγουν η μαλαφράντζα»*, σημειώνει πως *«αγγεία λυμφατικά λέγονται αι λεπταίς φλέβες, δια μέσου των οποίων δεν κυκλοφορεί κόκκινον αίμα αμή λύμφο, ήγουν ένα άσπρον υγρόν»*.

Ο ιατρός Κήρυκος Χαιρέτης στο βιβλίο του *«Εγχειρίδιον περί της των ζώων οικονομίας»* Βενετία 1798 αποκαλεί τα λεμφικά αγγεία *«υδροφόρα αγγεία»*. Ομοίως ο λόγιος και διδάσκαλος του Γένους Ανθιμος Γαζής στο βιβλίο που μετέφρασε *«Γραμματική των φιλοσοφικών επιστημών ή σύντομος ανάλυσις της πειραματικής νεωτέρας φιλοσοφίας»*, και εκδόθηκε στη Βιέννη 1799, μνημονεύει τη *«λύμφο»*, η οποία περιέχεται στα *«λυμφατικά αγγεία»*, όπως αποκαλεί τα λεμφικά αγγεία.

Στο σημαντικό προεπαναστατικό περιοδικό *«Ερμή το Λόγιο»*, που εκδόθηκε από το 1811-1821 και του οποίου το 10% των σελίδων, όπως έχουμε διατυπώσει στην διδακτορική μας διατριβή, αφιερώνεται σε ιατρικά θέματα, ο ιατρός Ιωάννης Ασάνης σε άρθρο του του 1814, (σελ. 119) μνημονεύει τα *«λυμφατικά αγγεία»*, τονίζοντας ότι αυτά βρίσκονται και στα νεφρά. Ομοίως ως λυμφατικά αγγεία αναφέρονται και στον Ερμή το Λόγιο του 1817 από τον Ηπειρώτη ιατρό Δημ. Νίτζου και αντίστοιχα του 1820 από τον ιατρό Δ. Αποστολίδη.

Μάλιστα ο ιατρός Δημήτριος Πούλος το 1806 στο βιβλίο του *«Λόγος εισαγωγικός»* σημειώνει ότι τα *«λυμφατικά αγγεία»* ανακαλύφθηκαν από τον Olof Rudbeck (1630-1702) και τον «Θωμά Βαρτολίνο» Thomas Bartolin (1616-1680). Επίσης ο ιατρός Σέργιος Ιωάννου στην *«Ιστορία της Ιατρικής»*, που εξέδωσε το 1818, σελ. 222, σημειώνει ότι το 1651 Rudbeck και το 1653 ο Bartolin και ο Jolyff *«ανακάλυψαν πολλώτατα αγγεία λεπτά, διαφανή ή λυμφατικά εις πολλά μέρη του σώματος μακράν των εντέρων, δηλαδή εις το στήθος, εις τον λαιμόν, εις την κοιλίαν κτλ. Πρώτοι αυτοί είδον τα τοιαύτα αγγεία, πλήρη διαφανού υγρού, διο κι τα ωνόμασαν αγγεία διαφανή, ορρώδη, και λυμφατικά»*. Ωστόσο συμπληρώνει ότι ο Αντώνιος Νούκος (Anton Nuck, 1650-1692, ο Ολλανδός Ανατόμος, *«ανακάλυψε πάμπολλα τοιαύτα αγγεία εις την καρδίαν, εις την μήτραν, εις τους νεφρούς και εις τους όρχεις»*, Ο Anton Nuck είναι αυτός που καθιέρωσε τη σιελογραφία καθώς και τον σχετικό όρο

στο βιβλίο που εξέδωσε. Και ο Σέργιος Ιωάννου προσθέτει ότι ο Ιταλός ανατόμος Lorenzo Bellini (1643-1704), απέδειξε ότι λεμφικά αγγεία υπάρχουν «εις όλα τα μέρη και σπλάχνα του σώματος». Ακόμη (σελ. 219) προσέθεσε ότι ο Becquet το 1649 ανεκάλυψε την «δεξαμενήν του χυλού» και τον «θωρακικόν πόρον, ductus thoraciscus», ο οποίος «περατούται και αναστομούται με την φλέβαν την ευρισκομένην υπό την αριστεράν κλείδα».

Επίσης ο λόγιος Κωνστ. Κούμας στο πολύτομο εγκυκλοπαιδικό του έργο «Σειράς στοιχειώδους των μαθηματικών και φυσικών πραγματειών» που εκδόθηκε το 1807 αναφέρει τον «θωρακικό πόρο, ductus thoracicus», ο οποίος, όπως σημειώνει, εισέρχεται στην αριστερά υποκλείδιο φλέβα.

Προσθέτουμε ότι ο ιατροφιλόσοφος Διονύσιος Πύρρος, πρώτος πρόεδρος της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών, χρησιμοποίησε το 1818 στην «Φαρμακοποιία» του τον όρο «*λυμφατικό σύστημα*», και ότι στο προεπαναστατικό ελληνικό περιοδικό «Ερμής ο Λόγιος», (1820, σελ. 237), χρησιμοποιήθηκε ο όρος «*λυμφαγγείον*».

Ομοίως αναφορά μιας σελίδας στα «*λυμφατικά αγγεία*» έγινε και πάλι από τον Διονύσιο Πύρρο το Θετταλό στο βιβλίο του «*Εγκόλπιον των Ιατρών*», που εκδόθηκε το 1831.

Συμπληρώνουμε ότι στα 1836 ο Δημήτριος Μαυροκορδάτος, καθηγητής Ανατομίας στο νεοϊδρυθέν την επόμενη χρονιά Πανεπιστήμιο Αθηνών, εξέδωσε την Ανατομία του, που αποτελεί την πρώτη έντυπη Ανατομία του ανθρώπινου σώματος στα ελληνικά, στην οποία αφιερώνει στο Κεφάλαιο Αγγειολογία, 18 σελίδες με τίτλο «*λυμφατικά αγγεία ήτε εκμύζουσαι φλέβες*». Περιγράφονται τα λεμφικά αγγεία κατά περιοχές του σώματος, οι επιχώριοι αδένες, και ο θωρακικός πόρος.

Συμπέρασμα. Στα ελληνικά ιατρικά κείμενα της προεπαναστατικής εποχής γίνονται οι πρώτες συνοπτικά αναφορές στα λεμφικά αγγεία και τη λέμφο.

Τα λεμφικά αγγεία και η λέμφος στα έντυπα ελληνικά βιβλία της προεπαναστατικής εποχής (τέλος 18^{ου} και αρχές 19^{ου} αι.)

Δ. Καραμπερόπουλος, Μ. Καραμάνου, Γ. Ανδρούτσος
Εργαστήριο Ιστορίας της Ιατρικής, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών

Η διερεύνηση των εντύπων ελληνικών βιβλίων που εκδόθηκαν κατά το τέλος του 18^{ου} αι. και αρχές 19^{ου} αι. έδειξε ότι καταχωρίζονται αναφορές στα λεμφικά αγγεία και το περιεχόμενό τους τη λέμφο.

Πρώτη αναφορά γίνεται από τον ιατρό Κωνσταντίνο Μιχαήλ το 1785, ο οποίος σημειώνει ότι ή «λύμφα», όπως αποκαλεί τη λέμφο, είναι «ένας χυλός υδατώδης, πολλά δε θρεπτικός, όστις εμπεριέχεται εις λεπτά, και διαφανή δοχεία εν παντί μικρώ μέρει του σώματος κείμενα, τα οποία και λυμφατικά σκεύη παρά των ανατόμων ονομάζονται». Λίγα χρόνια αργότερα το 1794 ο ιατρός Ιωάννης Νικολίδης στο βιβλίο του για τη σύφιλη σημειώνει πως «αγγεία λυμφατικά λέγονται αι λεπταίς φλέβες, δια μέσου των οποίων δεν κυκλοφορεί κόκκινον αίμα αμή λύμφα, ήγουν ένα άσπρον υγρόν». Ο ιατρός Κήρυκος Χαιρέτης στο βιβλίο του το 1798 αποκαλεί τα λεμφικά αγγεία «υδροφόρα αγγεία».

Μάλιστα ο ιατρός Δημήτριος Πούλος το 1806 σημειώνει ότι τα «λυμφατικά αγγεία» ανακαλύφθηκαν από τον Olof Rudbeck (1630-1702) και τον «Θωμά Βαρτολίνο» Thomas Bartolin (1616-1680). Τα ίδια αναφέρει και ο ιατρός Σέργιος Ιωάννου στην Ιστορία της Ιατρικής το 1818, προσθέτοντας ότι τα λεμφικά αγγεία βρίσκονται σε όλα τα σπλάχνα και τις κοιλότητες του σώματος ακόμη και στο δέρμα. Ο Κων. Κούμας στα 1807 αναφέρει τον «θωρακικό πόρο, ductus thoracicus», ο οποίος εισέρχεται στην αριστερά υποκλειδίο φλέβα.

Προσθέτουμε ότι ο ιατροφιλόσοφος Διονύσιος Πύρρος, πρώτος πρόεδρος της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών, χρησιμοποίησε το 1818 τον όρο «λυμφατικό σύστημα», και ότι στο προεπαναστατικό ελληνικό περιοδικό «Ερμής ο Λόγιος», (1820, σελ. 237), χρησιμοποιήθηκε ο όρος «λυμφαγγείον».

Συμπέρασμα. Στα ιατρικά κείμενα της προεπαναστατικής εποχής γίνεται συνοπτικά αναφορά στα λεμφικά αγγεία και τη λέμφο.